

מובא בגמרא (מט:): מעשה על אדם אחד שמכר את נכסיו בכדי לעלות לארץ ישראל, אך לא אמר זאת בפירוש. האם יכול לבטל את המכירה במידה ולא הצליח לעלות ארצה? רבא סובר שאינו יכול, משום ש'הווי דברים שבלב, ודברים שבלב אינם דברים'. כלומר, מחשבת האדם בעצמו איננה יכולה להיות תנאי במכירה משום שלא אמר אותה לקונה. הגמרא מבררת מהיכן הסיק רבא את ההלכה שדברים שבלב אינם דברים?

הגמרא מביאה מספר ראיות, רב יוסף מנסה להוכיח את שיטת רבא מהמשנה לקמן, וכך מובא שם (נ):

מהכא: המקדש את האשה, ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוויה, לוויה ונמצאת כהנת, ענייה והרי היא עשירה, עשירה והרי היא ענייה - מקודשת, מפני שלא הטעתו. ואמאי? הא קאמר כסבור הייתי! אלא משום דאמרין דברים שבלב אינן דברים. אמר ליה אביי: דלמא שאני התם, דלחומרא!

כלומר, רבא סובר שדברים שבלב אינם דברים, משום שהמשנה מבארת שאם היה סבור שהוא מקדש בת כהן, וקידש בת לוי- מקודשת. משום שדברים שבלב אינם דברים. אך אביי חולק וסובר, שמקודשת לחומרא ולא מפני שדברים שבלב אינם דברים.

וביאר הרשונים (תוס' ר"ד וריטב"א) שאביי סובר שבמקרה של המקדש אשה דברים שבלב הווי דברים, כלומר, פועלים הם. אך מדוע היא מקודשת? לחומרא, כלומר, שמא אינו נאמן במחשבתו! וכך לשון הריטב"א (ד"ה אלא):

ואמאי והא קאמר כסבור הייתי אלא לאו משום דאמרין דברים שבלב אינן דברים. קשיא לי ודלמא משום דלא מהימנין ליה שכך היה בדעתו, הא אילו ידענו שכך היה בדעתו אינה מקודשת **דדברים שבלב הווי דברים!** ואיכא למימר דמתניתין קשיתיה דקתני מקודשת לגמרי בין לקולא בין לחומרא ואם קדשה אחר אינה צריכה גט הימנו, ואי משום דלא מהימן (לא) הוה לן למיחש לדבריו לחומרא להצריכה גט משני, ומדלא חיישין להכי שמעינן **שאע"פ שהיה כן בדעתו לא מהני דברים שבלב אינם דברים**, והיינו [דדחינן] דלמא הא דאמרין מקודשת לחומרא הוא להצריכה גט **משום דלא מהימן לן**, וצריכה גט נמי משני דלמא קושטא קאמר, והרי זה נכון.

אביי סובר שמבחינת המקדש, דברים שבלב הם דברים גמורים, אך מצד המתקדשת האשה אינם דברים, וכך מבאר אביי (שם):

אלא אמר אביי, מהכא: בכולם אף על פי שאמרה בלבי היה להתקדש לו, אעפ"כ אינה מקודשת. ואמאי? הא קאמרה בלבי היה.

נראה בצורה פשוטה שיש כאן מחלוקת בין אביי ורבא, האם המקדש אשה, דברים שנמצאים אצלו בלב הווי דברים או לא? לרבא: דברים שבלב אינם דברים. ולאביי: דברים שבלב המקדש הנם דברים.

אמנם מצאתי בספר שמן המשחה על הרמב"ם, שסובר שמח"ז זו ישנה בתלמוד הירושלמי, אך בתלמוד הבבלי אין מחלוקת משום שסובר רבא דברים שבלב אינם דברים, וזה לשונו (אישות פ"ח ה"ו ע"י שם באריכות):

והדר צריך לאשמועין **כיון דאפליגו בירושלמי לדעת הרמב"ן ז"ל**. ונראה לומר **דס"ל דתלמודא דידן פליג על זה במה שאמרו בפרק ב' דקידושין** הוא גברא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל ובעיזא דזבין לא אמר ולא מידי **ואמר רבא דברים שבלב אינן דברים** וכו' יעו"ש בסוגיא וכתב הרב המגיד בפרק י"א דמכירה הלכה ט' משם המפרשים שאף על פי שקודם המכירה אמר שהוא רוצה למכור על דעת לעשות כך וכך כיון דבשעת המכירה לא אמר אינו חוזר **ושזה דעת רבינו ז"ל**.

הרמב"ם פסק כשיטת רבא בבבלי, ולא כרבי זירא בירושלמי (אביי- בבלי), משום שסבר דברים שבלב הווי דברים. ויש למחשבת האדם השפעה על הקידושין, ומה שאמרו שהיא מקודשת זהו לחומרא. שאם יבוא שני ויקדש, צריכה גט מהשני, משום שדברים שבלב הווי דברים.

ונראה לענ"ד שישוד הדברים עומד בשורש מחלוקתם בין אביי ורבא בכל הש"ס. כמו שנסוּפּר בגמרא בברכות (מח). שרבא מצא את ה' בתוך המסגרת של הבית, וכך שיטתו בהלכה- בתוך המסגרות. ואביי שיצא מחוץ למסגרות כדי להצביע היכן נמצא 'רחמנא'- וכך גם שיטתו מחוץ למסגרת. המחשבה הינה דבר שקשה לאמוד, ולכן משום שכלי המחשבה אינו קיבל ביטוי מעשי בתוך מסגרות עולם המעשה- אזי פסק רבא שדברים שבלב אינם דברים- וכך ההלכה כאיש המסגרת (כך ביאר הרב קוק בעין איה שם).

אביי שאצלו יש ביטוי מחשבתי שיוצא מגדרי העולם המעשי הרגיל, מקבל את ההבנה שיש דברים שבלב ובודאי שיש להם השפעה מעשית (בדף סב. בע"ה ננסה להעמיק בהבדל בין הבבלי לירושלמי).